

Taróczy Nándor magyar királyi altábornagy visszaemlékezése¹

A visszaemlékezés szerzője, Taróczy Nándor magyar királyi altábornagy 1874. december 20-án született Debrecenben.² Édesapja ágáról felvidéki származású, szlovák eredetű; a család és rokonsága a 19–20. században Nyitra vármegyében, Szakolcán³ és Pozsony vármegyében, Malackán⁴ élt. Ez utóbbiban ma is élnek Szmazsenka nevűek.

A császári és királyi gyalogsági hadapródiskola (Budapest, 1891–1894) elvégzése után hadapród tiszthelyettesé avatták;⁵ a hadiiskola⁶ elvégzése után (1904–1906) főhadnagyként szolgált. 1915-ben megsebesüléséig csapattiszt. Közben tanított a morvaféherterpomi katonai főreáliskolában, majd Budapesten a hűvösvölgyi gyalogsági hadapródiskolában (1909–1911), ahol a tan- és nevelőszemélyzet tagja lett.⁷

Az I. világháború kitörése után a 4. hadsereg alárendeltségében vonult ki a keleti front-ra századparancsnokként. Az 1914. augusztus 28–31-i, Korczóznál⁸ és Delatyntól nyugatra fekvő helységekben vívott harcokban kitűnt bátor és határozott magatartásával. Helytállásáért kapta az első háborús kitüntetését.⁹ 1915. áprilisi második, maradandó sebesülése¹⁰ (tüdőlövés) után már nem vett részt harci cselekményekben; a hadsereg-főparancsnokság szállásmesteri (anyag csoport) osztályához vezényelték.

¹ A forrásközleményhez írott bevezető csak vázlatosan ismerteti a visszaemlékező életútját és katonai karrierjét. Bővebben lásd: Varga E. László: *Ófelsége katonája, Kádár alattvalója. Taróczy Nándor magyar királyi altábornagy életútja*. Aetas 26. évf. (2011) 4. sz. 61–81.

² Születése után egy héttel, 1874. dec. 27-én keresztelték. Keresztszülei: Szmazsenka Jenő r.k. hivatalnok, Szmazsenka Erna r. k. hajadon. Vö. R.k. *Szent Anna Főplébánia – Debrecen – Kereszteltek Anyakönyve 1863–1880*. IV. k. 301. o. 225. sorszám. A névmagyarosítás belügyminiszteri engedéllyel történt. „A m. kir. belügyminiszter úr 1924. július 4-ei 114.000/IX.sz. rendeletével a harctéren szerzett kiváló érdemeire tekintettel családi nevének „Taróczy” névre való átváltoztatását engedte.” *Külügyi Közlöny* 1924. szept. 2. 8. sz. 72. Vezetéknévét Alsó-Tarócz község nevéből vette, ott sebesült meg másodszer az I. világháborúban. Dr. Taróczy Erika közlése levélben (Budapest, 2003). A település akkor Sáros vármegyében a bártfai járásban, ma a Szlovák Köztársaságban (Nižný Tvarožec) található, 7 km-re a jelenlegi lengyel-szlovák határtól.

³ Ma Skalica a Szlovák Köztársaságban.

⁴ Ma Malacky a Szlovák Köztársaságban.

⁵ 1894. aug. 18-án.

⁶ A bécsi császári és királyi hadiiskola vezérkari tiszteket képzett a császári és a királyi haderő, a Magyar Királyi Honvédség és az osztrák Landwehr számára. A felvétel feltételei: minimum háromévi csapatszolgálat „igen jó” minősítéssel, a német nyelv jó ismerete, jó lovaglótudás, 28 évnél fiatalabb életkor, nőtlen családi állapot és sikeres felvételi vizsga öt tárgyból.

⁷ Schematismus 1910. 1141. o., 1911. 1158. o., 1912. 1172. o.

⁸ *Kriegsarchiv*, Bécs (a továbbiakban: KA), Offiziers Belohnungsanträge, Szmazsenka Ferdynand 136047, 88610.

⁹ KA, Offiziers Belohnungsanträge, Szmazsenka Ferdynand 88610. Részletezve a harccselekmény és javasolva a Katonai Érdemkereszt 3. oszt. a hadidíszítménnyel kitüntetésre.

¹⁰ KA, Offiziers Belohnungsanträge, Szmazsenka Ferdynand 136047.

Az 1915-ben Orosz-Lengyelország területének elfoglalásával az osztrák–magyar megszállási övezetben Lublin székhellyel (*K.u.k. Okkupationsgebiet*) létrehozott katonai kormányzóságon (*Militär General-Gouvernement*) a katonai közigazgatás és a személyi ügyek referense, majd Szerbia elfoglalása (1915. október) után az ottani megszálló erők felállításában kapott feladatot,¹¹ a katonai közigazgatás megszervezésében vett részt. Ezt a munkát végezte az olasz megszállási területen is.¹² Az osztrák–magyar hadsereg szállásmesterség állományában volt 1917. szeptember 17-éig.¹³ A *Kriegsarchiv*-beli iratokból nem derül fény arra, hol szolgált tovább a Monarchia összeomlásáig. Utolsó feladatkörére utalhat, hogy a honvédelmi miniszter 1918. december 14-én mentette fel vezérkari beosztása alól.¹⁴

A Károlyi-kormány alatt 1919 januárjában Bécsbe küldték,¹⁵ hogy a Házi, Udvari, a közös Külügy- (*Hof-, Haus- und Staatsarchiv*) és a Hadügyminisztérium (*Kriegsministerium*) Levéltárában összegyűjtése az uralkodóház és a Monarchia vezetőit kompromittáló iratokat.

Visszaemlékezése szerint 1919–1922-ben a m. kir. vezérkar főnöke, később a VI/2 ügyosztály nyilvántartó irodájának „Morgen” néven szereplő és a szláv északkelet tudósítójának ügykörét ellátó megbízottja volt, amely munkát a magyar királyi hadilevéltár bécsi bizottságának vezetője melletti beosztásával párhuzamosan látta el. Mint írja, ezért a tevékenységért nem kapott anyagi javadalmazást, és a feladatra önként jelentkezett. Hírszerző munkája során került kapcsolatba a bécsi lengyel katonai attaséval, Emil Prochaska őrnaggyal és a Lengyel Likvidációs Bizottság elnökével, Edward Pöschek ezredessel, volt közös hadseregbeli bajtársaival. Együttműködött velük, de ezért nem kért és nem kapott anyagi juttatást.

Taróczy Nándor 1921. november 1-jei hatállyal vonult nyugállományba a katonai szolgálatból,¹⁶ mert a trianoni béke előírásai szerint a hadsereg hivatásos tisztjeinek számát 1750-re kellett csökkenteni. Civilként 1922. november 2-tól 1923. január 21-ig¹⁷ a M. Kir. Hadilevéltár és Múzeum bécsi kirendeltségének volt a vezetője.¹⁸

Visszaemlékezése szerint a Tanácsköztársaság kikiáltása után felvételét kérte a lengyel hadseregbe. Nem találtunk olyan iratot, amely alapján megállapítható lenne, hogy milyen választ kapott. A Bécsben felállításra került lengyel katonai attasé hivatalát látta el a szükséges műszaki és technikai segédletekkel, biztosítva annak működőképességét; cserébe megkapta a lengyelektől a vezérkaruk 2. osztályán készült, a közép-európai országokra – köztük Magyarországra vonatkozó – kétheti és havi információs jelentéseket (*Referat*

¹¹ KA, Offiziers Belohnungsanträge, Szmazsenka Ferdynand 66809. 1916. február 4. Fenti érdemeiért az Ezüst Katonai Érdemérem a Katonai Érdemkereszt szalagján kitüntetését kapta. A Hadtörténelmi Levéltár (HL) Budapest, Igazoló bizottsági anyagok 8895. sz. Szmazsenka Ferdinánd.

¹² KA, Offiziers Belohnungsanträge, Szmazsenka Ferdynand 210174.

¹³ KA, Qualifikations-Listen, Szmazsenka, Ferdynand.

¹⁴ Rendeleti Közlöny, Személyes ügyek, 1919. február 8. 364.

¹⁵ HL Honvédelmi Miniszter 1948-49528 eln. sz. ü. alapszám 14343 sz.

¹⁶ Rendeleti Közlöny, Személyes Ügyek. 1921. október 15. 629. Indokként a „Trianoni béke folytán.” szerepel. Az 1918/19-es forradalmak alatti magatartását a HM Igazoló Bizottsága igazolta. Személyügyi Rendeletek, 1921. június 1. 25. sz. 276.

¹⁷ HL Visszaemlékezések és Tanulmányok Gyűjteménye. 2555. sz. Moravek Elek: *A bécsi levéltári kirendeltségnek története 1919-től 1946-ig*. 27 oldalas, nagyméretű lapon, gépelt szöveg. Eredeti másolat (a továbbiakban: Moravek). 22–23. HL HM-1948-49528 eln. sz. ü. alapszámon 14343. sz.

¹⁸ A Külügyi Közlöny 1922. december 9. 22. sz. 207. oldalán: hivatali beosztása levéltári igazgató, a beosztás helye nincs megnevezve. *Moravek* 22–23 szerint Szmazsenka ezredes a M. Kir. Hadilevéltár felszámolási munkáinak vezetője Bécsben.

Informacyjny), amelyeket magyarra fordítva a futárszolgálat útján küldött a vezérkari főnökség 2. osztályának. Néhány közülük ma is megtalálható Budapesten a Hadtörténelmi Levéltárban,¹⁹ néhány másolatban eredeti nyelven az Új- és Legújabb Kori Külügyminisztériumi Levéltárban és jóval több Varsóban a Központi Katonai Levéltárban.²⁰

Visszaemlékezése szerint ő javasolta a lengyel katonai vezetésnek, hogy a lengyel kormány hivatalosan kérje a magyar kormánytól a lőszerszállítmányok továbbítását Magyarország területén. Így is történt. Ennek megszervezésében és lebonyolításában nem vett részt, azt diplomáciai úton intézték.

1923. április 12-től megbízták a katonai szakelődői ügykör ellátásával az észtországi magyar követségen.²¹ 1925 áprilisában és májusában körutazást tett a Szovjetunióban. Elkészített összefoglalója,²² öt további „Összefoglaló helyzetkép Oroszországról” és egy, a Távol-Keletről írt tanulmánya, amelyeket 1925 és 1928 között készített, eredeti másolatban fennmaradt. Írásai jelenleg Taróczy Jenő tulajdonában²³ vannak Budapesten. Tájékozottsága, műveltsége és tárgyilagossága kitűnik a jelentésekből.

1928. december 31-ei hatállyal²⁴ Walko Lajos²⁵ külügyminiszter felmentette beosztása alól. Altábornagyi rendfokozatban²⁶ 1929. május 1-jén helyezték nyugállományba.²⁷

¹⁹ HL Vezérkari Főnökség - 1920. II. csop. ált. 29. doboz. Itt több eredeti jelentése található német nyelven.

²⁰ Archiwum Akt Nowych Warszawa (a továbbiakban: AAN) MSZ GM - 1920. sygn.228. Eredeti másolatok. A Budapesten és Varsóban található iratok ugyanabból a sorozatból valók, de nem minden esetben ugyanazok maradtak fenn. A legteljesebb gyűjtemény a Központi Katonai Levéltárban, Varsóban őrzött, 1920-ban keletkezett (és 1921-ben 104 darab) információs jelentés.

²¹ Revalban (Tallinnban) a m. kir. követséget 1923. március 12-én állították fel. Jungert Arnóthy Mihály követségi tanácsos ügyvivőként vezette a követséget. Lásd: Árokay Lajos: *A magyar katonai attaséi szolgálat tevékenysége 1923–1928 között*. Hadtörténelmi Közlemények, 30. évf. (1983) 4. sz. 578–580.; Külügyi Közlöny, 1923. 5. sz. (április 15.) 26. Uo.: Szmazsenka Nándor II. o. követségi tanácsosi címmel felruházott I. o. konzul áthelyezése a központból a m. kir. követséghez Revalba. A követség illetékessége kiterjedt a Lett és a Litván Köztársaságok területére (Külügyi Közlöny, 1923. 5. sz. [április 15.] 25.), majd 1923. május 15-étől a Finn Köztársaság területére is. Külügyi Közlöny, 1923. 9. sz. (július 15.) 54. 1923. március 31-én utazott ki állomáshelyére. HL Honvédelmi Minisztérium (HM) Igazoló bizottsági anyagok, 8894. Szmazsenka Ferdinánd. HM VI-2. d. 12959. sz. irat. 1923. március 13. Szolgálati utasítás a revali katonai szakelődő részére.

²² Vö. Taróczy Nándor: *Szovjetuniói utazásom 1925. április-május*. (Kézirat.)

²³ Vö. Taróczy Nándor: *Összefoglaló helyzetkép Oroszországról* (1925, kézirat); Taróczy Nándor: *Második összefoglaló helyzetkép Oroszországról* (1926. április, kézirat); Taróczy Nándor: *Harmadik összefoglaló helyzetkép Oroszországról* (1926. október, kézirat); Taróczy Nándor: *Negyedik összefoglaló helyzetkép Oroszországról*. I. rész. (1927. augusztus, kézirat); Taróczy Nándor: *Ötödik összefoglaló helyzetkép Oroszországról* (1928. január, kézirat); Taróczy Nándor: *A Kelet emancipációja Európa gyámsága alól, különös tekintettel Moszkva szerepére*. I. rész. *A kínai bonyodalma a Csendes-óceán hegemoniájáért való harc*. (1927. január, kézirat). Köszönöm Taróczy Jenőnek, hogy az iratokat rendelkezésemre bocsátotta.

²⁴ HL HM Eln. B.-1928-12.987. A honvédelmi minisztérium átírata a külügyminisztériumnak.

²⁵ Walko Lajos (Budapest, 1880. október 30 – Visegrád, 1954. január 10). 1925. március 17 – 1930. december 9 és 1931. augusztus 24 – 1932. október 1. között külügyminiszter. Bölöny József: *Magyarország kormányai 1848–1992*. Budapest, 1992. 416.

²⁶ 1928. november 1-jével kapta meg az altábornagyi rendfokozatot, amikor még konzul volt Tallinnban. HL Honv.Min. 80400/titk.8-1929 alapszámon 81925/titk.8-1929. Visszarendelését a hivatalos közlöny 1928. nov. 24-én közölte.

A Rákosi-korszakban a Szarvas Gábor úti villából 77 éves korában, 1950. február 10-én őt, feleségét, a velük élő Taróczy Eriket és nejét kitelepítették Újpestre. Új lakásuk közelében az 50. szám alatt működött a „Jövő” Asztalosipari Szövetkezet, ahol éjjeliórként alkalmazták.²⁸ A 600 négyszögöles telken álló villába Götz János budapesti főügyész, Rákosi Mátyás barátja költözött be.²⁹ Nyugdíját megvonták, majd később egy részét visszakarta.³⁰

Hosszú, eseményekben gazdag élete során tanúja volt a Monarchia és a történelmi Magyarország összeomlásának, az őszirózsás forradalomnak, a Tanácsköztársaságnak, a Horthy-korszaknak, a II. világháborúnak, a koalíciós időknek, a Rákosi-diktatúrának, a sikertelen 1956-os forradalomnak és a Kádár-korszak első 18 évének. Budapesten hunyt el 1973. április 7-én, 99 évesen korában.³¹

Taróczy altábornagy nagy szolgálatot tett 1920-ban Lengyelországnak, amikor javaslatára 1920. június elején a lengyel kormány engedélyt kért és kapott a magyar kormánytól 42 millió osztrák gyalogsági lőszernek Ausztriából Magyarországon (és tovább Románián) keresztül való szállítására, valamint 100 francia hadfelszerelést szállító szerelvény átengedését és továbbítását is kérte a magyar kormánytól, melyet az rekompenzáció nélkül azonnal engedélyezett.³² Történt ez akkor, mikor a szovjet-orosz Vörös Hadsereg ellentámadásba ment át a lengyel hadsereg ellen, amelynek kifogyóban volt a lőszer, és nem lévén hadiipara, minden más hadianyagban is hiányt szenvedett.³³ 1920. június 10–22 között, amíg nem következett be a Magyarországra is kiterjesztett bojkott a közlekedés és a posta terén, szünet nélkül mentek a szerelvények Lengyelországba. A bojkott ellenére 1920. július-augusztusban Lengyelország csak magyar és a Jugoszlávia-Magyarország-Románia útvonalon szállított francia és olasz lőszerre és hadfelszerelésre számíthatott. 1920 nyarán a lengyel katonáknak átlagban 7 darab lőszerük volt. Augusztus 12-én ért Varsó alá Skierniewicébe 22 millió magyar gyártmányú csepeli gyalogsági lőszer, melynek segítségével a lengyelek megállították a Vörös Hadsereget. Ezzel és más hadfelszerelések szállításával Magyarország aktívan hozzájárult ahhoz, hogy a Vörös Hadsereg nem tudott betörni Nyugat-Európába.

Az alábbiakban elsőként Taróczy Nándor visszaemlékezéseit, majd pedig az általa említett eseményekkel, illetve beszámolójával kapcsolatos magyar, lengyel és német nyelvű iratokat adjuk közre. Taróczy szövegét betűhív formában, a lengyel nyelvű iratokat saját fordításban, a 4. és 8. számúakat Dr. Janusz Cisek engedélyével közöljük. A 2. és a 11. sz. iratot eredeti nyelvén, németül adjuk közre.

*

²⁷ Nem lehet kizárni, hogy nyugdíjba helyezésétben szerepet játszhatott Jungerth követ és Ruszkay ezredes vkf 2. osztály vezetőjének ármánykodása. 55 éves volt ekkor, nem egészen 35 éves szolgálati idővel.

²⁸ Holzinger Miklósné sz. Bacsó Katalin szóbeli, dr. Taróczy Erika levélbeli közlése (Budapest, 2003).

²⁹ Dr. Taróczy Erika közlése levélben (Budapest, 2003). Götz ügyészként részt vett a Nagy Imre perben is.

³⁰ Taróczy Jenő közlése (Budapest, 2002).

³¹ Gyászjelentés Taróczy Nándor haláláról. Bacsó Nándor tulajdonában (Budapest).

³² MOL K 63 küm. pol.-1929-17/7-sz.n. Magyar hadianyag-szállítások Lengyelország részére, más lengyel rendeltetésű hadianyag átszállítása Magyarországon; MOL K 64-küim-res. pol-1920-17 sz.n. Lengyelország támogatása Magyarország részéről az 1920. évi lengyel-orosz háború alkalmával. Titkos! A 6 oldalas gépiratban lásd a 2. oldalt.

³³ 1920 tavaszán kezdődött meg a lőszergyártás Varsóban, azonban ez nem volt számottevő.

Az 1919–1922 években Wienben a m. kir. vezérkar főnöke nyilvántartó irodájának, illetve később a HM.VI/2 osztálynak (Sztójákovics alezredes³⁴ - „Görög”) „Morgen” - néven szereplő és „a szláv északkelet tudósítójának” ügykörét ellátó megbízottja voltam. Erre a tevékenységre önként jelentkeztem, azt magam kezdeményeztem, és minden néven nevezendő ellenszolgáltatás nélkül végeztem tulajdonképpeni szolgálati teendőim (a magyar királyi hadilevéltár wieni bizottságának vezetője) mellett. A magyar királyi vezérkar főnöke³⁵ 20.272/1920.számú rendeletével ezen tevékenységemért „legnagyobb megelégedését” fejezte ki nekem. A hazánk részéről Lengyelországnak 1920-ban nyújtott lőszerszállítási segélynek szintén én voltam a kezdeményezője. Ezt az állításomat a következő tényállásra alapítom.

A Monarchia összeomlásától a tallinni követségünkhöz való beosztásomig (1922 vége) a wieni lengyel katonai attaséval működtem a szó legszorosabb értelmében együtt, mégpedig nagyobb részt olyképpen, hogy az ő részére én állítottam össze a varsói vezérkar II. osztályától igényelt jelentéseket, így példának okáért a moszkvai kommintern, az osztrák marxisták, a magyar kommunisták, továbbá a csehek és ukránok ausztriai tevékenységét illetőleg. Ezen segítségem ellenében én a lengyel katonai attasétól, báró Prochaska Emil őrnagy³⁶, Mária Terézia lovagtól, a varsói nyilvántartó osztály által neki küldött és a magyar központom szempontjából (kiváltképpen ami Romániát illeti) rendkívül értékes tájékoztató anyagot (példának okáért a varsói nyilvántartó osztály rendes havi összefoglalóit stb.) kaptam viszonzásképpen átengedve, amit azután magyarra fordítva és észrevételeimmel ellátva a rendes futárszolgálat útján küldtem a Sztójákovics osztálynak.

³⁴ Sztójay (Stojákovics 1935-ig) Döme (Versec, 1883. január 5. – Budapest, 1946. augusztus 22.) hivatásos katona, gyalogsági tiszt. Szerb származású hivatásos katona, katonadiplomata, diplomata, miniszterelnök és külügyminiszter. Háborús bűnösneként 1946-ban kivégezték. Bővebben lásd: Szakály Sándor: *Az ellenforradalmi Magyarország hadseregének felső vezetése*. Hadtörténelmi Közlemények, 31. évf. (1984) 3. sz. 591. A lengyel hadügyminiszter javaslatára 1936. március 26-án az Order Odrodzenia Polski – Lengyelország Újjászületése Érdemrend 2. osztályát kapta. AAN MSZ Prot. dypl. sygn. 272. A kitüntetési előterjesztés nem található az iratok között. Valószínű, hogy a Magyarország által Lengyelországnak 1919–1920-ban nyújtott lőszerszállításban játszott szerepe miatt kapta. Róla lásd még Bölöny: *Magyarország kormányai*, 399.

³⁵ Berzeviczy Béla (Nagylomnic, 1876. november 6. – Budapest, 1922 ?) altábornagy. A Honvédelmi Minisztérium (HM) VI. csoport főnöke, (A honvédség vezérkari főnöke, amely tiszteletet a trianoni tiltás miatt a HM keretében rejtve látta el 1919. december 1.–1922. január 4.) Részletesebben lásd: Szakály Sándor: *Honvédség és tisztikar 1919–1947*. Budapest, 2002. 187–188.

³⁶ Prochaska Emil (1877–1928 előtt) császári és királyi gyalogsági tiszt. Utolsó beosztása a közös hadseregben a 78. gyalogezredben Eszéken zászlóalj parancsnok, őrnagy. Ezzel az egységgel harcolta végig a háborút. 1918 után a lengyel hadseregben. 1918. november 1-től a lengyel katonai misszió tagja Bécsben, ahol 1918. november 3-tól lengyel térparancsnoknak nevezte ki Szeptycki vezérezredes lengyel vezérkari főnök. Ezután a lengyel katonai meghatalmazott mellett szolgált ugyanott. 1919. június 27-én Haller altábornagy vezérkari főnök megszüntette a „lengyel katonai meghatalmazott” státuszát Bécsben, és 1919. július 9-én kinevezte katonai attasévá. Centralne Archiwum Wojskowe (CAW - Központi Katonai Levéltár) Varsóban I. 303. 4. SG. Oddz. II. SG. Attache wojskowy RP w Wiedniu. Sygn. 7760. 1920. július 20-tól a szovjet-orosz-lengyel háborúban a 11. gyalogezred parancsnoka, 1921. február 1–1922. szeptemberéig újra katonai attasé Bécsben. 1923–24-ben a 7. gyaloghadosztály parancsnoka. Dandártábornoki előléptetésének dátuma 1924. augusztus 15. Elhalálozása 1928 előttre tehető, mert az ez évi Tiszti Névkönyv kimutatásában már nem szerepel. Kryśka-Karski, Tadeusz – Żurakowski, Stanisław: *Generalowie Polski Niepodległej*. Warszawa, 1991. 151., CAW I. 303. 4. SG. Oddz. II. Attache RP w Wiedniu 1919–1921. Sygn. 7752. Prochaska személyi és szolgálati adatai. Császári és királyi hadseregbeli szolgálatát lásd KA, Qualifikations-Listen Prochaska, baron Emil.

Ezt mind csak azért tartottam szükségesnek megemlíteni, mert érthetővé kell tennem azt a körülményt, hogy tulajdonképpen mily módon jutottam a lengyelekhez oly bizalmas viszonyba, hogy 1920-as hadjáratuk legkritikusabb idejében hozzám fordultak a Magyarországon való lőszer átszállítás kieszközlése végett.

Ez következőképp történt:

Amikor a lengyelek kijeji vállalkozásának³⁷ kudarca után a fronthelyzet válságosabbá kezdett fejlődni, Prochaska nem bírta ki többé Bécsben és a frontra jelentkezett.³⁸ Elindulás előtt arra kért, hogy távolléte alatt támogassam az ő helyettesítőjét, - Olexinski főhadnagyot³⁹ (volt császári és királyi ulánus tartalékos tiszt) úgy mint őt (Prochaskát) addig támogattam, - és ha tehetem, nézzek fel naponta a Schwarzenberg Platz 3.sz.alatti irodába. Ellenszolgálatás képpen meghagyta Olexinskinék, hogy a Varsóból érkező híryanagot és a vezérkari nyilvántartó iroda havi összefoglalóit bocsássa rendelkezésemre.

Hogy ezt a szokatlanul bizalmas viszonyt még jobban megértessem, meg kell még azt is említenem, hogy a wieni lengyel katonai attasé irodáját tulajdonképpen én rendeztem be. T.i. amikor nálunk kitört a kommün, Prochaska útján, aki régi jó barátom volt, a lengyel hadseregbe való felvételemet kértem, és az ő kérelmére kérvényem elintézéséig beszegődtem nála munkatársnak. Prochaska azzal érvelt, hogy ő mindig csupán csapattiszt volt, irodai munkát nem ismer s mivel a háború kitöréséig egyfolytában Horvátországban⁴⁰ szolgált, Wienben nincsenek összeköttetései, s így nem tudja Szeptycki gróf⁴¹ hadügyminiszter

³⁷ 1920. április 25-én kezdődött a lengyel hadsereg offenzívája Kelet-Galíciában, Ukrajna felé. 1920. május 8-án bevonultak Kijevbe, melyet a Vörös Hadsereg egységei harc nélkül feladtak. A szovjet-orosz ellentámadás következtében június 10-én a lengyelek is harc nélkül vonultak ki. A Litvánia-tól Kelet-Galíciáig terjedő fronton mindenütt hátráltak. Tuhacsevszkijnek a Kamenyevtől kapott parancs értelmében augusztus 12-én kellett (volna) a lengyel fővárost bevenni. Varsó előtt az oda megérkező, 188 000 főt számláló szovjet-orosz sereggel 122 000 fős lengyel sereg vette fel a harcot. Az oroszok számbeli fölénye ellenére 1920. augusztus 15-én lengyel győzelem született, és megkezdték az ellenség kiszorítását Lengyelországból.

³⁸ 1920. június. 20-tól a 13. gyalogezred, majd a 11. gyalogezred parancsnoka. Kryska-Karski – Żurakowski: *Generalowie*, 151. Kérelmét frontra helyezése ügyében és a vezérkari főnökség 2. osztálya választát lásd CAW I. 303. 4. SG. sygn. 7760.

³⁹ Egyéves önkéntes lovassági iskolát végzett 1911/12-ben Lembergben. Az I. világháború kezdetén tüdőbeteg lett, ezért a császári és királyi hadügyminisztériumban a hadifogoly nyilvántartó osztályon szolgált 1915 áprilisától az összeomlásig. A lengyel hadügyminisztérium 1918. november 14-én nevezte ki a lengyel katonai attasé segéd tisztjévé Bécsben. Taróczy altábornagy főhadnagyként említi. A lengyel iratok szerint 1917. július 1-től császári és királyi hadnagy. CAW I. 303. 4. SG Oddz. II. Attache wojskowy RP w Wiedniu 1919–1921. Sygn. 7752. Jerzy Paweł Oleksiński hadnagy személyi és szolgálati adatai. Kézirat. Oleksiński 1920/21-ben a bécsi lengyel képviselőt a katonai attasé segéd tisztje. AAN MSZ Prot. dypl. Sygn. 272. A lengyel külképviseletek személyi összetétele 1921 szept. 1-jén. Keresztneve Paweł, vezetékneve helyesen Oleksiński.

⁴⁰ Lásd a 36. sz. jegyzetet.

⁴¹ Gróf Szeptycki Stanisław (1867–1950) – császári és királyi tüzér vezérőrnagy. Krakóban érettségizett, jó eredménnyel. 1888-ban avatták hadnaggyá. Ezután Bécsben a Katonai Akadémiát végezte tüzér szakon jó eredménnyel, majd a Vezérkari Akadémiát. Az I. világháborúban a lengyel légiókhoz vezényelték. A III. dandár parancsnoka (1914–1916), majd a légiók parancsnoka (1916–1917). 1917. május 5-től a volt Orosz-Lengyelország osztrák-magyar megszállási övezetének (K.u.k. Militär General Gouvernement) katonai kormányzója Lublinban; e tisztségről 1918 februárjában, Breszt-Litovszkban az ukránokkal kötött béke elleni tiltakozásul lemondott. Ezután gyalogdandár és gyaloghadosztály parancsnoka az összeomlásig az olasz fronton. 1918 novemberétől a lengyel hadseregben szolgált. A Vezérkari Főnökség megszervezője és első vezetője (1918–1919); 1919-ben vezérezredessé léptették elő. A lengyel-orosz háborúban az Észak-keleti front és a 4. hadsereg pa-

és Rybak alezredes⁴² vezérkari nyilvántartó osztályvezető minduntalan beérkező chiffre utasításait elintézni. Többek között példának okáért én szerveztem meg neki a varsói központ meghagyásai alapján egész Csehszlovákia területén létesítendő bizalmi megbízottak hálózatát. (többnyire volt császári és királyi dragonyos tisztet). Maga a varsói nyilvántartó iroda akkoriban még csak a felállítás stádiumában volt. Én szereztem be akkor a Rybak által igényelt kriptográfiai segédleteket (Fleissner⁴³ stb.), codexeket, chiffreket, úgy mint a speciális chiffreket is (Weiser-Pomil, Weiser Assi, „M”-chiffre, XV-ös chiffre, „Lambda”⁴⁴ - stb.stb.) Ezt akkori jegyzeteimből írtam ki.

Mindezekből látható, hogy a lengyelekkel a legszorosabb viszonyban állottam és ezt a bizalmas viszonyt arra használtam ki, hogy a VI/2. osztálynak minél értékesebb anyagot küldhessek.

Visszatérve a lőszerszállítási ügyszorhoz, meg kell említenem, hogy amikor Bugyonnij őrmester I. vörös lovas hadserege⁴⁵ Kelet-Galíciába betört. Prochaska barátom már régen a fronton volt, - Olexinski pedig napról napra levertőbb lett, mert röviddel azelőtt nagyanyja után Trembowla⁴⁶ környékén örökölt egy szép nagy birtokot, ahol máris a bolsevik lovas-ság garázdálkodott. A Prochaskának tett ígéretemhez híven Olexinskit lehetőleg naponta

rancsnoka. A rigai béke után a „Krakkó” hadsereg parancsnoka (1921–1923), hadügyminiszter (1923. június–december), a hadsereg főfelügyelője (1923–1926). Pilsudski tábornagy államesínyje után lemondott, 1926. június 30-án nyugállományba került. Kryska-Karski – Żurakowski: *Generałowie*, 26. Közös hadseregbeli szolgálatát 1917-ig lásd KA, Qualifikations-Listen, Szeptycki, graf Stanislaus.

⁴² Rybak József (1882–1953) császári és királyi hivatásos tüzér tiszt. Katonai pályáját az 1. császári és királyi tüzérezrednél kezdte Krakkóban, majd Szarajevóban szolgált, ahol hegyi ágyús üteg parancsnok. 1905–1907. között Bécsben elvégezte a Hadiakadémiát. Zadarban partvédő ágyús üteg parancsnok, Mosztárban az erőd vezérkari főnöke. 1908. november 1-jén császári és királyi vezérkari főnökség vasúti irodájába került Bécsbe, 1909 márc. 1-jén áthelyezték az I. hadtest parancsnoksághoz Krakkóba. A Haupt Kundschaft Stelle (Hírszerző Kirendeltség) vezetője lett, ahol az Orosz-Lengyelország elleni hírszerzést kellett megszerveznie a Lengyel Szocialista Párt galíciai szervezete segítségével. Ezt a munkát végezte az I. világháború kitöréséig, melynek kezdetén főhadnagy volt. Végigharcolta az I. világháborút. 1918. május 1-től őrnagy. 1918 novemberétől a lengyel hadseregben szolgált. A likvidáló közös hadügyminisztériumban a lengyel katonai bizottság vezetője, 1918 dec. 8-ig. A 4. vkf. osztály vezetője (1918–1919), a hadügyminisztérium mozgósítási és szervezési osztályának vezetője (1919–1920), az orosz-lengyel háborúban a 4. hadsereg vezérkari főnöke (1920. július–október). A baranovicsi és a minszki fegyverszüneti bizottság vezetője (1920–1921), a haditanács főnöke, a vezérkari főnök első helyettese, a breszti hadsereg parancsnoka (1924–1926). A varsói hadsereg felügyelője (1926–1930). Saját kérésére nyugdíjazták. Legmagasabb rendfokozata a lengyel hadseregben: altábornagy. Stawiecki, Piotr: *Slownik biograficzny generalów Wojska Polskiego 1918–1939*. Warszawa, 1994. 288–289. A kiadó által több helyen is meghamisított emlékiratai halála után jelentek meg 1954-ben.. Közös hadseregbeli szolgálatát lásd KA, Qualifikatoins-Listen, Rybak, Josef.

⁴³ Fleissner, Eduard B. von Ostrowski: *Handbuch der Kryptografie. Anleitung zum Chiffrieren und Deschiffrieren von Geheimschriften*. Wien, 1881 c. könyvről van szó.

⁴⁴ A bécsi lengyel katonai attasé, br. Emil Prochaska őrnagy a Lengyel Likvidációs Bizottság elnökéhez, Pöschek ezredeshez 1920. február 10-én intézett átiratának mellékletében közli, hogy a rejtjelkulcsokat bizalmas úton szerezte meg a likvidáló K.u.k. Armee der Oberkommando-tól (a császári és királyi hadsereg parancsnokságtól), de nem közli az illető nevét, csak azt, hogy ellenszolgálatként az nem pénzt kért, hanem élelmiszert. CAW I. 303.4. SG. Oddz. II. Attache wojskowy RP w Wiedniu. (A lengyel katonai attasé Bécsben) 1919–1921. Sygn.7752.

⁴⁵ Bugyonnij 1. lovashadseregének állománya és fegyverzete: 18 000 fő lovasság, 350 géppuska.

⁴⁶ Akkor Kelet-Galíciában, ma az Ukrán Köztársaságban található.

felkerestem és ott néha Pöschek Eduard lengyel tábornok-hadbiztossal,⁴⁷ aki a wieni Mili-tár- liquidierungsamt-nál a lengyelek exponense volt, találkoztam, aki alighanem Prochaska távollétében, felsőbb utasításra gyakrabban fordult meg a katonai attaséi irodában. Pöschek engem jól ismert a hadseregfőparancsnokságtól, ahol együtt voltunk beosztva, ő mint hadfelszerelési előadó. Tudta, hogy segíték Olexinskinek, mert ezt neki Prochaska annakidején megmondta.

Olexinski már előzőleg többször panaszkodott nálam, hogy a csehekkel⁴⁸ a hadianyag átszállítás miatt kellemetlen súrlódások fordulnak minduntalan elő, és „hogya ez így tovább megy, még a klozettpapírt is hadianyagnak fogják deklarálni”, jegyezte meg egyszer.

Egy napon, amikor éppen Olexinskinek berajzoltam egy 1:500.000 léptékű térképbe azt a három védelmi vonalat, amelyet⁴⁹ egy általam eligazított megbízott jelentése alapján a csehek a Felvidéken megerősített állóharcra berendeztek, Pöschek tábornok-intendáns lát-hatólag izgatottan azzal állított be a katonai attasé irodába, hogy a kislengyelországi (galíciái) frontszakaszon a helyzet a kiélesedő lőszerhiány miatt mindinkább kritikus lesz, és hogy ennek dacára a wieni cseh követ Pöschek közbenjárására kategórikusan kijelentette, hogy az ő kormánya lőszert csehszlovák területen át Lengyelországba nem enged semmi szín alatt.” Azonkívül – folytatá Pöschek – a helyzetet nagyon komplikálja még az is, hogy a hirtenbergi lőszergyár kapuit a munkástanácsok tartják megszállva és ezek kijelentették, hogy Lengyelország céljaira egyetlen patronot sem engednek át, azaz ki a gyárból⁵⁰. Erre én Pöschek tábornok intendánsnak felajánlottam közbenjárásomat a magyar királyi kormánynál, arra az esetre ha Olexinski is kívánatosnak véli ezt az elhatározásomat, és ha ők ketten erre Varsóból chiffresürgöny útján hozzájárulást kérnek. Pöschek mindjárt előttem megszövegezte a Varsóba indítandó sürgönyt, amelyet Olexinski és én mindjárt chiffríroz-tunk. A felelet még ugyanazon a napon érkezett vissza. Pöschek fel lett hatalmazva, hogy tegye meg haladéktalanul 42 millió patronnak a hirtenbergi gyárból Magyarországon keresztül való átszállítására szükséges intézkedéseket. Ezen a napon, habár Vöslau Gainfahrban laktam, nem utaztam hivatalom után haza, hanem benn maradtam Wienben a schwarzenbergplatz-i irodában, és amint a varsói felelet megérkezett, rögtön sürgönyöztem Stojákovicznak és jelentettem, hogy Lengyelország Pöschek Eduárd tábornok-intendáns út-

⁴⁷ Pöschek Edward (1864–1929) dandártábornok a lengyel hadseregben, volt császári és királyi hivatásos hadtáp tiszt. Az I. világháború alatt a tábori kályha és a tábori varroműhely feltalálója. 1918 novemberétől a lengyel likvidációs bizottság első vezetője Bécsben. A lengyel hadseregben 1919. június 1-jén dandártábornokként igazolják. Betegsége miatt 1922. január 1-jétől nyugalományban volt. Bécsben élt, ott is hunyt el. Stawiecki: *Słownik biograficzny generałów*, 256. Közös hadseregbeli szolgálatát lásd KA, Qualifikations-Listen, Pöschek, Eduard

⁴⁸ A határok kérdésében jelentkező ellentétek miatt a csehszlovák–lengyel viszony a két állam megalkulásától kezdve feszült volt. A vitatott határszakasz Cieszyni Sziléziában (Teschen), volt, ahol a lakosságot csehek, lengyelek és németek alkották, valamint Árva vármegye és a Szepesség északi csücskei lengyel, szlovák lakossággal. A szovjet–lengyel háború miatt a lengyel hadsereg nem tudott Csehszlovákiával szemben fellépni. Itt a határt csak megerősítették a csehek további terület-szerzését megelőzendő. A határvitát a Nagykövetek Tanácsa döntötte el Párizsban 1920 nyarán. A vitás terület nagyobb részét és a határ menti, többségében lengyelek által lakott járásokat is Csehszlovákiának ítélték.

⁴⁹ „Amelyet” helyett értelem szerűen „amelyen”, mert másként a mondat nem érthető. Valószínű gépelési hiba az eredeti szövegben.

⁵⁰ Magyar forrás szerint: az osztrák bojkott miatt 1920. július 30-tól nem szállítottak lőszert Lengyelországba. Magyar Országos Levéltár (MOL) K64 külügyminisztérium res. pol.-1920-17-2. cs. sz. n. Titkos összeállítás „Lengyelország támogatása Magyarországról az 1920 évi lengyel–oroszháború alkalmával” címmel. 6 oldal gépirat 1 melléklettel. 3. o.

ján engem kért fel arra, hogy a magyar királyi kormánynál a lengyel hadsereg céljára szolgáló lőszernek Ausztriából Magyarország területén át való szállítására az engedélyt kieszaközöljem. Hogy ennek a jelentésnek milyen kelte és minő száma volt, azt egészen pontosan ma már nem tudom megállapítani. Akkori kézbesítő könyvem szerint 1920 január 10-től 1920 augusztus 16-ig⁵¹ (Visztulai csoda⁵²) a budapesti vezérkari nyilvántartó irodához továbbított jelentéseim 13.000/17. Biz. számtól 13.000/73. Biz. számig viseltek számjelzést.

Azonban a leglényegesebb az, hogy egyéb akkori irataim közül megőriztem a központnak a fenti jelentésemre adott azon elintézését, amellyel az a lengyeleknek nyújtandó segély tekintetében elfoglalt álláspontot precízította. Ez így szól: „M o r g e n - n e k! 1385/S számmal kapcsolatban: mai politikai helyzetben határunkon át való szállítás csak akkor megengedhető, ha lengyeleknek sikerülne a hivatalos entente és osztrák köröknek hozzájárulását megszerezni. Vezérkar főnöke 21712/Evidenzbüro.”

Amikor Pöscheknek ezt a budapesti feleletet tudomására hoztam, örömeiben a nyakamba borult és váltig azt hajtogatta: „Poljak–magyar dva bratanki, jak do szabli, tak do szklan-ki, do bogdanki.” (Lengyelországban közismert mondás, – értelme: „Lengyel–magyar két jópajtás, úgy a karddal, mint a pohárnál és a szép lánynál.”) Minden további azután diplomáciai úton lett elintézve.⁵³

A fent általam nyújtott helyzetképet még a következőkkel óhajtom kiegészíteni, t. i., hogy a lengyeleknek nyújtott segély tekintetében még tovább is mentem. Pöschek kérelmére a hirtenebbről lőszergyár akkori igazgatójához, Pflug Ottokár volt császári és királyi vezérkari testületbeli ezredeshez mentem, akít a hadsereg-főparancsnokságtól, ahol ő a lőszerosztály vezetője volt, jól ismertem, és közbenjártam nála a lengyelek lőszerügyének minél gyorsabb lebonyolítása érdekében, és ez alkalommal mindjárt tudomására hoztam a magyar királyi kormány hozzájárulását a lengyel lőszernek a mi területünkön való átszállításához. Pflug megígérte, hogy kigondol valamilyen ravasztságot a marxista munkástanácsok félrevezetésére, s egyúttal azt a jó tanácsot adta nekem, hogy menjek a liquidáló volt közös hadügyminisztériumba, és adjam elő az ügyet Armana olasz tüzérezredesnek, aki az entente wieni katonai meghatalmazottjának lőszerellenőrző bizottságát vezeti. Armana, akinél olaszul jelentkeztem, rendkívül kedvesen fogadott és kérelmem meghallgatása után azt mondta, hogy ha ő tőle függne, ő magyar területre bármennyi lőszer átengedne, még abban az esetben is, ha biztosan tudná, hogy a kérdéses lőszer nem lesz Lengyelországba továbbítva, hanem Magyarországon marad, mert Olaszország legégetőbb érdeke, hogy Jugoszlávia hátában egy minél erősebben felfegyverkezett Magyarország legyen. Azonban az nem őrajta múlik egyedül, mivel az ő francia és angol kollégái, különösen a francia, minden ügyel szemben, amely Magyarországot illeti, nagyon bizalmatlanul viselkednek, és őt (Armanát) lépten-nyomon kémekkel figyeltetik. Azonban tekintve azt, hogy a lengyel hadseregnek a vörös bolsevik hadak elleni megsegítéséről van szó, reméli, hogy még az akadémikus kolléga sem fogja hozzájárulását megvonni.

Ezzel a lengyel lőszernek magyar területen való átszállítása körül vállalt szerepem véget ért.

⁵¹ A lengyel hadsereg Varsónál megállította, majd kiszorította az országból a szovjet-orosz Vörös Hadsereget.

⁵² A csatát a két háború között a lengyel köznyelv visztulai csodaként említette. 1939-ig ritkán a lengyel történetírás is használta a kifejezést. Az elnevezés ma újra használatos.

⁵³ CAW I. 303. 4. Oddz. II SG Sygn. 7760. A Bécsi (lengyel) Szállításvezetőség távirata a hadügyminisztérium IV. (anyag) osztály számára Varsóba, 1920. június 11.

A fenti ténymegállapítást, amely mindazt tartalmazza, ami a lengyeleknek általunk 1920-ban nyújtott lőszerszállítási segéllyel kapcsolatban az én jelenlétemben, s az én közreműködésemmel, az én tudtommal, avagy saját kezdeményezésemre történt, a magyar királyi hadilevéltár használatára szántam, és mivel e jelentésem több helyén az osztályra, illetve annak utasításaira hivatkozom, arra bátorodom a VI/2. osztályt tisztelettel felkérni, hogy az általam felhozott adatokat felülvizsgálva és esetleges igazoló vagy cáfoló megjegyzésekkel ellátva, az egész iratot hozzám visszajuttatni méltóztassék, hogy azt egyéb anyaggal együtt a magyar királyi hadilevéltár főigazgatójának személyesen átnyújtsam.

Kiváló nagyrabecsülésem őszinte kifejezésével

Taróczy Nándor s. k.

M. kir. ny. á. honvéd altábornagy

Budapest, I. ker. Szarvas Gábor út 19.
1938. évi február hó 28-án.

Forrás: HL VKF–1938– 14833/el. v. k. 2. o.

*

A visszaemlékezésben említett eseményekkel kapcsolatos iratok

1.

Stanisław Haller altábornagy vezérkari főnök részletes szolgálati utasítása Prochaska Emil őrnagynak, bécsi lengyel katonai attasénak (itt részlet).

Varsó, 1919. július 8.

A katonai attasék számára készült általános utasításban foglaltakon kívül, őrnagy úr, mint a lengyel állam katonai attaséja Bécsben, kísérje figyelemmel az eseményeket, azok körülményeit és törekedjen rá, hogy a hadsereg főparancsnokságot mindezekről tájékoztatni tudja.

A.) 1. Német-Ausztria kormányának viszonyát Lengyelországhoz általában, míg Lengyelország nyugati határait illetően részletesen.

2. Német-Ausztria viszonyát a volt monarchia utódállamaihoz, különös tekintettel Csehországra, az SHS állam tagjaira és Magyarországra.

3.) Német-Ausztria viszonyát a Német Birodalomhoz, különösen a nagynémet törekvéseket Ausztriában.

4.) Az antant államokat illetően különösen Olaszországra vonatkozóan.

5.) A Lengyelország iránt ellenséges ukrán mesterkedéseket Német-Ausztriában, és a lengyelelles harcban a német-osztrák kormány részéről az ukránoknak eddig nyújtott valószínű támogatást. [...]

B.) Kérem őrnagy urat, küldjön információkat:

a.) A Német-osztrák hadsereg szervezéséről, diszlokációjáról, erkölcsi állapotáról és harcértékéről, különös tekintettel a bolsevik jelenségre és az ellene fogantatosított intézkedésekről.

b.) A német-osztrák kormány összetételéről és tevékenységéről.

c.) Értesüléseket a politikai pártokról, összetételükről és hatásukról.

d.) Gazdasági jelentéseket.

C.) Fontos a hadsereg főparancsnokságnak, hogy rendszeres tájékoztatást kapjon a német, a magyar és a cseh hadsereg szervezetéről, ezért tegyen lépéseket őrnagy úr ebben az irányban is.

D.) Szükséges, hogy őrnagy úr kapcsolatot tartson prágai, bukaresti, belgrádi és később budapesti katonai attaséinkkal.

E.) A bolsevik viszonyok létezésének idején Magyarországon, amíg nem lesz ott katonai képviselőnk, kérem, őrnagy úr, amennyire lehetőségében áll, gyűjtsön és küldjön híreket az ottani viszonyokról, különösen a katonaiakról.

Levéltári forrás: CAW I. 303. 4. Oddz. II. SG, sygn.7760. Attache wojskowy RP w Wiedniu. Másolat.

2.

A bécsi magyar hírszerző „S”⁵⁴ csoport jelentése a Vezérkari Főnökség II. a. osztálynak

305/4. sz. beérk. II. a. oszt.

A beadvány száma: 299/S. csop. Wien II. 28.

Szigorúan bizalmas!

Tárgy: Wiener lengyel katonai misszió.

„Plügl”⁵⁵ jelentés (6.sz).

1920.évi február 28-án⁵⁶.

Ikt.szám 299.

Polnische Militärmission in Wien

Die polnische Militärmission in Wien, I. Schwarzenbergplatz Nr. 3., leitet der Militärattaché Emil Baron Prochaska⁵⁷ (Privatadresse: III. Klimschgasse nr. 10.). Er ist zugleich auch der Leiter des Nachrichtendienstes.

Ihm zugeteilt Oberleutenant Ochonski⁵⁸, und Peterschky.⁵⁹ Militärattaché referiert direkt nach Warschau. Im Dienste des majors Prochaska stehen folgende Agenten: Herr Halberstadt (nähere Adresse noch unbekannt), Herr Moritz Weiss, II. Augentenstr. 27, Herr Kertész, I. Morzinplatz (Hotel Metropol) – derzeit in Budapest.

Kurier: Rittm. Wilczek

Aufträge, die die polnische Militärmission in den letzten vier Wochen an die Agenten erteilt hat:

- 1/ Verhandlungen der österr.[eichischen] mit der tschechischen Regierung
- 2/ Verhandlungen der österr.[eichischen] mit jugoslawischen Regierung
- 3/ Verhandlungen der tscheischen mit jugoslawischen Regierung
- 4/ Verhandlungen über die Donauföderation
- 5/ Tätigkeit eines gewissen herrn Kovács, Dr Franz Jehliczka, Viktor Dvorzak und Michael Kmosko⁶⁰ (Slovake) in Wien.
- 6/ Verhandlungen zwischen Ungarn und den Siebenbürger Rumänen. (Aktion des Bischofs Dr. Glattfelder⁶¹)

⁵⁴ Bécsi magyar hírszerző csoport. Vezetője Pokorni Hermann.

⁵⁵ A „Plügl” szó tintával lefedve, alig olvasható.

⁵⁶ A dátum feletti sor tintával lefedve, olvashatatlan.

⁵⁷ Lásd a 36. sz. jegyzetet.

⁵⁸ Helyesen *Ochoński*, kilétét nem sikerült megállapítani.

⁵⁹ Helyesen *Peterski*, kilétét nem sikerült megállapítani.

⁶⁰ Később éveken át mindhárman a magyar külügyminisztérium titkos szolgálatában voltak Szlovákiában.

⁶¹ Glattfelder Gyula (1874–1943) katolikus egyházi vezető. 1896-ban szentelték pappá, 1911-től csanádi püspök. Trianon után kiállt az erdélyi magyarok nemzetiségi jogai mellett, ezért a román belügyminisztérium nem kívánatos személynek nyilvánította, és kiutasította. 1923-ban Szegedre he-

- 7/ Österr.[eichische] Munitionslieferungen an Tschechien
 8/ Lösung der Donauschiffahrtsfrage.
 9/ Aufstellung geheimer ungarischer Formation in der Skowakei.
 10/ Tätigkeit der ukrainischen Mission in Wien u.zw.: a/ Waffeneinkäufe in Österreich,
 b/ antipolsche Agitation in Wien.
 11/ Verhandlungen zwischen Prag und Sofia (Proff.Schach-Daskalov)
 12/ Ungarische monarchiatistische Bewegung
 13/ Ungarische Agitations tätigkeit in Siebenbürgen.
 Die polnische Regierung hat die Aufdeckung der Angelegenheit des in Komárom verschwundenen Baruch Reich übernommen.
 Führende polnische Generale: Szeptycki⁶² (Kmdo in Minsk), Rydz-Śmigły,⁶³ Borowitsch,⁶⁴ Listowski,⁶⁵ Zygadłowicz,⁶⁶ Iwaschkiewitsch.⁶⁷

lyezte át székhelyét. 1942-ben kalocsai érseki kinevezést kapott, amit betegsége miatt nem foglalt el, s le is mondott róla.

⁶² Lásd a 41. sz. jegyzetet.

⁶³ Edward Rydz-Śmigły (1886–1941) tábornagy, 1935-től a lengyel hadsereg főparancsnoka. Szépművészeti Akadémiát végzett Krakkóban. Bécsben egyéves önkéntes sorkatonai szolgálatot teljesített a 4. Hoch und Deutschmeister ezredben. Zászlósként szerelt le. Tovább szolgálatra kapott felkérést, de nem vállalta. Az első világháború alatt a Lengyel Légiókban különböző parancsnoki tisztségeket töltött be. A szovjet-lengyel háború alatt az Észak-keleti, majd a Középső front parancsnoka, a Wilnoi Hadsereg felügyelője (1921–1935), a hadsereg főfelügyelője (1935–1939). A szeptemberi hadjáratban a lengyel hadsereg főparancsnoka. A kormánnyal együtt Romániába menekült, ahol internálták. Onnan 1940 decemberében megszökött, Magyarországra jött. A Lengyel Életrajzi Lexikon szerint Budapesten a Dr. Pajor által alapított szanatóriumban és gróf Marenzi Károly tábornok özvegyének villájában rejtőzködött Budapesten. Kállay Miklós volt miniszterelnök emlékiratai szerint Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter utasítására helyezték el a Pajor-féle szanatóriumban. Balatonföldváron, Szántódon és Zamárdiban is tartózkodott. 1941. október 25-én indult Budapestről Varsóba, ahová 5 nap múlva érkezett meg. 1941. december 2-án szívvroham következtében meghalt, Adam Zawisza álnéven temették el. Részletesebb életrajzát lásd: *Polski Słownik Biograficzny* T. XXXIII. 1991/92; Kryska-Karski – Żurakowski: *Generalowie*, 19.; Stawiecki: *Słownik biograficzny generalów*, 62–64.

⁶⁴ Elképzelhető, hogy nem kért lengyel állampolgárságot, sőt az is, hogy a szovjet-orosz-lengyel háború után a lengyel hadseregbe sem kérte felvételét, ezért nem szerepel a lengyel tábornokok életrajzi lexikonában. Kiletét nem sikerült megállapítani.

⁶⁵ Antoni Listowski (1865–1927). A cári hadseregben gyalogsági vezérőrnagy. 1918-tól a lengyel hadseregben szolgált. 1919–1920-ban hadművelési egységparancsnok, gyaloghadosztály parancsnok, a Podlaski hadsereg parancsnoka, a wołyni front, a 2. hadsereg, az ukrán front parancsnoka volt, majd rendelkezési állományba került. A minszki szovjet-lengyel fegyverszüneti tárgyalásokon a lengyel delegáció tagja. 1921-től nyugállományban. Kryska-Karski – Żurakowski: *Generalowie*, 48.o.; Stawiecki: *Słownik biograficzny generalów*, 197–198.

⁶⁶ Zygadłowicz Gustaw (1869–1923) császári és királyi vezérőrnagy. 1918. november 28-tól a lengyel hadseregben szolgált. Szatmárnémetiben született kilencgyermekes családban. Édesanyja Lengyel Lujza. Édesapja császári és királyi vezérőrnagy. Lembergben két, Bécsben egy gimnáziumi osztályt végzett. Előbb katonai alreáliskolába járt Kismartonban, majd 1887-ben katonai főreáliskolát végzett Morvaféhertemplomban. A Katonai Akadémia elvégzése után Bécsújhelyen 1890-ben avatták hadnaggyá. A vezérkari iskolát 1905-ben végezte el. 1914-ben ezredes, 1917-ben vezérőrnagy. Az orosz és az olasz fronton harcolt. Kítüntetései 1918-ig: Leopold Rend kardokkal, Vaskoronarend II. és III. o. Ferenc József Érdemrend, Katonai Érdemkereszt kardokkal, Vaskereszt I és II. o., 1918 után: Francia Becsületrend tiszti keresztje, Virtuti Militari V. o., Vitézségi Érdemkereszt. Részt vett a lengyel-szovjet-orosz háborúban. 1919-ben gyaloghadosztály parancsnok, hadsereg parancsnok, a krakkói katonai körzet parancsnoka. 1921-től. A varsói vezérkari iskola parancsnokává is kine-

Die polnische Armee unterhält in Wien, Salzburg und Budapest je eine Waffen- und Munitions-Einkaufszentrale in Wien: Rittm.Wronski; in Salzburg: Ministerialrat Snijedowski.

Zwischen der polnischen und österr.[eichischen] Regierung finden Verhandlungen zwecks Ankauf von Demobilisierungsgütern (Waffen, Munition, Autos, etc., Herresausrüstungsgegenstände) statt. Verhandlungen mit Blaumau, Wöllersdorf und dem Munit. Depot am grossen Mittel bereits im Züge. Das Staatsamt f.Handel und Gewerbe, dem die Munitionswerke unterstehen, hat seine prinzipielle Einwilligung erteilt. Die St. Aemter des Aesern und Finanzen sind ebenfalls in Kenntnis.

Gegen 15. II. haben die Polen in der Umgebung von Dwinsk⁶⁸ und die Podolien eine beträchtliche Menge schwerer Artillerie konzentriert.

Levéltári jelzet: HL VKF-II. csop. ált. 1920-305/4/II.-a. Eredet irat.

3.

Német vélemény a lengyel-orosz helyzetről.

Magyar Királyi Vezérkar Főnöke

20276. szám.

vk. ny. h.-1920.

Lengyel-orosz események.

Szigorúan bizalmas!

Honvédelmi Miniszter

(Eln.C.osztály)

Budapest, 1920. évi augusztus hó 6-án.

Berlini megbízottunk⁶⁹ f. hó 4-ről a következőket jelenti:

„Német körök a helyzetet következőleg ítélik meg: Lengyelország elveszettnek tekinthető, német kormány minden eszközzel a keleti fronton a vörös hadsereg esetleges előrevonulását megakadályozni szándékozik. Magyarországnak arra kell szorítkoznia, hogy a Vörös Hadsereg egy esetleges támadását megghiúsítsa. Lengyelország egyenes támogatását felesleges áldozatnak tekintik. Németországban erős vörös szervezet, melyet remélnék féken tartani.”

---

vezték, ám mivel csak az iskola igazgatási és fegyelmi ügyei tartoztak hozzá – a többi francia tisztetek hatásköre volt –, 1922-ben visszahívását kérte. Utolsó beosztása a VIII. hadtestparancsnokság vezetése volt Toruńban. Váratlanul hunyt el, szívroham következtében. Felesége Lengyel Olga. Egy fia és négy lánya született. A rokonok Budapesten és Szatmárnémetiben élnek. Kryśka-Karski – Żurakowski: *Generałowie*, 48.; Stawiecki: *Słownik biograficzny generałów*, 370–371. Bielski, Mieczysław: *gen.dyw.Gustaw Zygdłowicz 1869–1923*. Przegląd Kawalerii i Broni Panczernej. London, 1991. nr.139. Közös hadseregbeli szolgálatát 1907-ig lásd KA, Qualifikations-Listen Zygdłowicz, Gustaw Ritter von.

⁶⁷ Iwaszkiewicz-Rudoszanski Waclaw (1871–1922). Az orosz cári hadseregben vezérőrnagy, majd 1918-tól a lengyel hadseregben szolgált. 1918–1919-ben a kielcei katonai körzet parancsnoka, a lengyel-szovjet-orosz háborúban a lengyelek oldalán harcoló 1. litván-fehérorosz hadosztály megszervezője, frontparancsnok, hadműveleti egységparancsnok, hadseregparancsnok. Vezérezredes 1919-ben, 1921-től nyugállományban. Kryśka-Karski – Żurakowski: *Generałowie*, 24.; Stawiecki: *Słownik biograficzny generałów*, 142–143.

⁶⁸ Város Lettországban. Németül Dünaburg, lettül Daugavpils, lengyelül Dźwińsk.

⁶⁹ Abele Ferenc vezérkari ezredes 1919 októberétől 1925 júliusáig volt Berlinben. Előbb katonai meghatalmazott, majd katonai szakelődő.

Kapják: kormányzó Katonai Irodája, Honv. Miniszter, Honv. Minisz- térium. Elnöki D osztály és a Vezérkari Főnökség hadműveleti irodája.

Levéltári jelzet: HL HM. Eln. –1920–103339. Eredeti másolat. 1920. VIII. 9.

4.

A bécsi lengyel katonai attasé⁷⁰ jelentése a vezérkari főnökségnek

A lengyel hadsereg főparancsnoksága

(Vezérkari Főnökség)

2. oszt.- számjel szekció.

A számjeltávirat száma: 11855/II. 1613/T2.

Varsó, 1919. szeptember 29.

A katonai attasé jelenti Bécsből.

F. hó 17-én francia tiszt parancsnoksága alatt elment egy szállítmány fegyverzet (26 vagon), Krakóba. Hulleinban a csehek feltartóztatták és csak két nap múlva Hallier tábornok intervenciójára Prágában engedték tovább.

Az olasz „Polonia” szállítmány f. hó 22-én elment (7. és 36.sz.), amelyhez hozzá csatol- tak 23 vagon fegyverzetet.

Ezt a szállítmányt is feltartóztatták a csehek Hulleinban és Prágába irányították. Az olasz misszió és a cseh követség segítséget ígért. Kérem, határozottan tiltakozzanak Prágá- ban, mert a további lőszerszállítmányok ilyen helyzetben lehetetlenek.

Levéltári jelzet: The Pilsudski Institute (IJP), New York. Archiwum Ogólne. Archiwum gen.Tadeusza Rozwadowskiego.T. 1. t. 1. nr. 62. Nyomtatásban: Cisek Janusz- Sąsiedzi wobec wojny 1920 roku. Lon- don, 1990. 263. o.

5.

A hadügyminisztérium (IV) hadfelszerelési osztályának (Varsó) számjeltávirata a budapesti lengyel katonai attaséhoz.⁷¹

273. sz.

1920. márc. 15.

Lépéseket kell tenni a román kormánynál, hogy engedélyezze 500 tonna szén szállítását a MÁV részére, ami a lengyel szállítmányok elindításához szükséges. Az eredményről számjeltáviratban jelentsen.

Levéltári jelzet: CAW I. 301. 1. Gabinet Ministra Spraw Wojskowych, Biuro prezydialne, Referat szyfrowy. 1920–1921. Sygn. 465. Gépirati másodpéldány.

---

⁷⁰ Lásd a 34. sz. jegyzetet.

⁷¹ Az első magyarországi nem hivatalos lengyel katonai képviselőt 1918. november elején állították fel „A Lengyel Hadsereg Gyűjtőállomás Parancsnoksága” néven, a VII. kerületben, a Thököly út 3. sz. épületben, Tobaczynski őrnagy parancsnoksága alatt. CAW SG Oddz. II. Sygn. 7760. Őt követte 1919. január elején Jerzy Potocki huszárszázados, mint a lengyel állam budapesti delegátusa mel- letti katonai megbízott. CAW I .303. 4. SG. Oddz. II. Attache wojskowy RP w Wiedniu 1919–1921. 1919. március-én Wielopolski Alfréd huszárszázadost nevezték ki katonai attasévá. CAW NDWP I. 301. 8. Sygn. 571. Biuro prasowe. A Tanácsköztársaság létrejöttékor Bécsbe menekült. 1919. októ- ber 27-én a lengyel állam katonai attaséja minőségben kapott újra kinevezést. Működését 1919. november 13-án kezdte meg. CAW I. 303. 4. SG. Oddz. II. Attache wojskowy RP w Budapeszcie 1919–1921. Sygn. 7164.

6.

A bécsi lengyel katonai attasé 89. sz. számjeltávirata a hadseregfőparancsnokság 2. osztályának

Bécs, 1920. ápr. 20.

A hirtenbergi karabélylőszer gyár és az ottani tartalékok teljesen elégték. A tűzvészt úgy tűnik, az osztrák kommunisták idézték elő, hogy így segítsenek Szovjet-Oroszországnak. A lőszergyártás és a szállítás jelenleg lehetetlen. A „lövedéket” gyártó gépek szintén elégték. A gyár vezetősége reméli, hogy ezeket a gépeket újból megvásárolja. Táviratomról értesítsék a Hadügyminisztérium IV. főosztályát.

Levéltári jelzet: CAW I. 303. 4. Oddz. II. SG. Attache wojskowy RP w Wiedniu 1919–1921. Sygn. 7752. Megfejtés utáni kézirat.

7.

A hadügyminisztérium IV (hadfelszerelési) osztály vezetője, Niesiolowski ezredes számjeltávirata a lengyel likvidációs bizottság elnökéhez, Pöschek ezredeshez Bécsben.

A számjel irodába érkezett: 1920. ápr. 26. 10⁰⁰

Azonnal egyezzen meg a Hirtenbergpatronenfabrik A.G. Wien, és Wiener Neustadt képviselőjével, Mandllal 5 millió Mannlicher lőszer megvásárlásáról, a legalacsonyabb áron, szállítás haladéktalanul, végső soron elfogadhatja a valós árat. Az eredményről azonnal számjeltáviratban jelentsen.

Levéltári jelzet: CAW Gabinet Ministra Spraw Wojskowych, Biuro prezydialny, referat szyfrowy, 1920–1921. Sygn. 462. Gépirati másodpéldány.

8.

A bécsi lengyel katonai attasé⁷² jelentése a lengyel-bolsevik háborúval kapcsolatos kommunista elemek álláspontjáról Ausztriában. (itt részlet)

Lengyel Követség Bécsben
Katonai attasé
Kommunista ügyek.

Bécs 1920. ápr. 30.
9. sz. jelentés.

Az itteni kommunista elemek szoros kapcsolatban vannak Szovjet-Oroszország itt tartózkodó delegátusaival. Ahogy hallottam, Európában Bécsset választják a kommunista propaganda elnökségének központjává.

Minden jel arra utal, hogy a hirtenbergi lőszergyárban történt tüzet majdnem biztosan az itteni kommunisták tettének kell tartani, amit azért követtek el, hogy a szovjet elleni háborúban Lengyelország számára megakadályozzák a szállítást, ami a két ország kommunistainak szoros kapcsolatára utal.

Bécsújhely és környékének munkásköreiben olyan hangokat hallani, hogy minden egyes lőszergyárat, amely Lengyelországnak továbbra is hadianyagot fog szállítani, rövidesen felgyújtják.

A tulajdonosok már most számolnak e hangokkal, és félnek áruikat nyilvánosan ajánlani. A további ügyletek létrehozásának egyetlenegy módját kizárólag közvetítőkön keresztül látják, mert így nem kerülne napvilágra az ország neve, ahová exportálnak.

---

⁷² Lásd a 3. sz. jegyzetet.

Levéltári jelzet: Józef Pilsudski Institute, New York. Archiwum Ogólne. Adjutantura Generalna Naczelnego Włódza. T. 49. Sygn. 2. Nyomtatásban: Cisek Janusz - Sąsiedzi wobec wojny 1920 roku. London, 1990. 152. o.

9.

Kazimierz Sosnkowski altábornagy hadügyminiszterhelyettes számjeltávirata a lengyel katonai fegyverzetet vásárló bizottságnak Párizsban.

A szöveg a számjelirodába érkezett: 1920. ápr. 22. 15⁴⁵

A hirtenbergi lőszergyárban történt tüzeset miatt a lőszerszállítás Ausztriából szünetel. Stop. Lépéseket kell tenni Mannlicher lőszer leggyorsabb szállítására Franciaországból és egyéb karabélylőszer szállítására Angliából. Stop. Mannlicher lőszer szállítása érdekében hasznos lenne kapcsolatba lépni újra Garibaldival. A szükséges mennyiség 40–50 millió darab. Stop.

Levéltári jelzet: CAW I. 300. 1. Gabinet Ministra Spraw Wojskowych. Biuro prezydialne, Referat szyfrowy. 1920–1921. Sygn. 462. Gépirati másodpéldány.

10.

A lengyel kormány hadfelszerelést vásárló katonai bizottsága bécsi csoportjának számjeltávirata a hadügyminisztérium IV /hadfelszerelési/ főosztályának Varsóba

259/T. sz. számjeltávirat

G. K. Z. Rz.

Bécs, Canovagasse nr.5.

1920. VIII. 20.

Az L/2376.T.A. 1920. aug.15-én kelt számjeltáviratra:

Az osztrák kormány a bejelentett semlegesség következtében formálisan megtiltotta ugyan a fegyver- és hadfelszerelés kiszállítását [az országból], de valójában nem támaszt nehézségeket. A lőszer és fegyver kiszállításában a nehézségeket a Munkástanácsok okozzák, a kormány csak azután [lép fel], miután hivatalos jelentést kap [a tervezett vagy folyamatban lévő kiszállításról].

Minden más a hadsereg számára fontos cikk szállítása bárminemű nehézség nélkül lehetséges. Augusztus 10-től 17-ig 34 vagon küldtünk, ebben: hidakat, egészségügyi felszerelést, tölténytáskát, gyalogsági ásókat, hüvelyeket, fehérneműt, távíró és rádió felszerelést, takarókat, mellényeket. Ezeket a Wawel magánszállítványozási cég saját küldeményeként szállította megrendelői címére.

A Munkástanácsok a lőszergyárak körzetében található vasútállomásokra kiküldték bizalmijaikat, akik figyelik a gyárakból kimenő szállítványokat. A magánszemély megkapta a küldeményt. Két részre bontja és így küldi a szállítványokat Magyarországra és az SHS Királyságba.⁷³ Budapesten egyesítik a szerelvényt és így megy Lengyelországba.

Levéltári forrás: CAW I. 303. 4. Oddz. II. SG. Attache wojskowy RP w Wiedniu. 1919–1921. Sygn. 7760. Eredeti gépirat.

---

⁷³ Szerb-Horvát-Szlovén Királyság, 1929-től Jugoszláv Királyság.

11.

A budapesti lengyel katonai attasé átirata a hadseregfőparancsnokság 2. osztályának.

161. At. 1920. sz.

Budapest, 1920. jún.22.

Az alábbiakban másolatban mellékelem az itteni Honvédelmi Minisztériumtól kapott értesítést:

M. kir. Honvédelmi Minisztérium

Elnöki D osztály

880. eln. D. bk. 1920.

An der Militär Attache der Poln.[ischen] Rep.[ublik]

In Budapest

Budapest, den 22. Juni 1920.

In Berücksichtigung den Deutsch-Oesterreichischen Boykotts, hat der ungarische Minister-rat die ungarische Grenze gegen Deutsch-Oesterreich vollkommen abgesperrt. Übertreten der Grenze ist für jedermann untersagt.

Eine Ausnahme bilden:

Mitglieder anerkannter und ausserordentlicher Vertretungen, und der Missionen ausländischer Staaten und deren Angehörige, die mit offiziellem Auftrag reisen, in dem Falle, wenn der könig.[liche] ung.[arische] Minister des Äusseren auf ihren diplomatischen Pässen die Grenzüber-tretung mit Berufung auf No.2108 res.des kön.[iglichen] ung.[arischen] Ministers des Inneren separat bewilligt hat.

Diese Clausel wird die Aufschrift „Diplomatisches Visum“ Fragen.

Zur Einreise derselben Personen von Deutsch-Oesterreich nach Ungarn wird dieses Visum nicht benötigt.

Die obige Verführung tritt in der Nacht vom 21 auf 22 Juni in Kraft.

Ich erlaube mir im Folge der Dringlichkeit der Sache Ihnen Herr Rittmeister des im kurzen Wege mit zu teilen.

Im Auftrages des Ministers

Ottrubay oberstleutnant

Levéltári jelzet: CAW I. 303. 4. Oddz. II. SG. Attache RP w Budapeszcie 1919–1921. Sygn. 7164. Eredeti gépirati másodpéldány, s. k. aláírással.

12.

A Vezérkari Főnökség 2. osztály helyettes vezetője levele Taróczy Nándor magyar királyi altábornagyhoz

M. kir. Honvéd Vezérkar Főnöke

2.osztály

14.833/el.n.szám

2. vkf.oszt.-1938

Nagyméltóságú

Taróczy Nándor úrnak

m. kir. ny. á. honvéd altábornagy

Budapest

Szarvas Gábor út 19. sz.

Budapest, 1938. évi március hó 18-án.

Van szerencsém nagyméltóságodat értesíteni, hogy a HM.VI/2 osztály jelenleg nincs abban a helyzetben, hogy a kívánt adatok felülvizsgálatát megejtse és ezért kérem Nagyméltóságodat, hogy az iratokat a magyar királyi hadilevéltárnak megküldeni szíveskedjék.

Az esetben, ha a magyar királyi hadilevéltárnak esetleg szüksége volna az egyes adatok felülvizsgálatára, és ezt a HM. VI/2.osztálytól kéri, úgy azokat említett hivatalnak annak idején meg fogja küldeni az osztály.

1. db. melléklet.

2. vkf. osztály vezetője h.

(olvashatatlan aláírás)

Levéltári jelzet: HL VKF 2. oszt. eln.-1938/14833. Taróczy altábornagy által készített másolat. Az irat melléklete a visszaemlékezés.

Sajtó alá rendezte, a bevezetőt és a jegyzeteket írta VARGA E. LÁSZLÓ